

Kilpailukykyä etsimässä

Petri Rouvinen

Ph.D., Tutkimusjohtaja

Etlatieto Oy

Suomen kilpailukyky ja sen
kehittämistarve -raportti.

Valtiovarainministeriö 2002, 123 s.

”Kilpailukyvyistä on hyötyä vain jos kilpailee. Lisäksi on valittava oikea laji.”, toteaa *Pekka Seppänen* Pelin henki -kolumnissaan (Talouselämä, 15.2.2002, s. 66). Kansakunnat eivät suoranaisesti kilpaile keskenään. ”Pelin henki” kuitenkin on, että niiden kilpailukyvyistä taiteetaan jatkuvasti peistä.

Finanssineuvos *Pertti Kohin* työryhmän laati ja Valtiovarainministeriön (VM:n) tammi-kuussa 2002 julkaisema *Suomen kilpailukyky ja sen kehittämistarve* -raportti osuu kotimaisen keskustelun myrskynsilmään. Julkinen sana otti innolla vastaan raportin toteamuksen, että työn korkea verotus on eräs kilpailukykyimme heikkouksista – saatiinhan näin ”virallinen” vahvistus yritysjohtajien hiljattain esittämille näkemyksille. Verokeskustelun velloessa raportin muut osiot ovat jääneet vähemmälle huomiolle.

VM:n raportin yhteenvedo-osiossa annetaan ymmärtää, että sen innoittajina ovat olleet mm. EU:n (2001), IMD:n (2001), UNICE:n (2001), WEF:n (2001), ja YK:n (UNDP, 2001) raportit.¹ Käytännön työtä lienevät kuitenkin ohjan-

neet enemmän Tanskan (DG, 1997) ja eräiden muiden maiden vastaavat julkaisut. VM:n raportti on sarjassaan ansiokas esitys ja tukee Suomessa käytävää keskustelua. Kohdeilmion ominaispiirteitä kunnioittaen raportti on niin monitahoinen, että sen yksityiskohtainen kommentointi vaatisi toisen yli satasivuisen opuksen kirjoittamista. Onneksi se on toteutettu sellaisella perusteellisuudella ja ammattitaidolla, että voin jatkossa keskittyä muutamiiin tarkentaviin huomioihin ja pohdintoihin.

Kilpailukyvyistä puhuttaessa ”laji” on usein epäselvää; sen valinta onkin vaikeaa. VM:nkin raportti kuittaa periaatteellisen keskustelun ja käsitteiden määrittelyn varsin lyhyesti. Jo esipuheesta käy kuitenkin ilmi, että kilpailukyvyksi käsitetään kansallisen toimintaympäristön tuki yritystoiminnalle. Raportin tavoitteeksi on tulkittavissa tämän toimintaympäristön heikkouksien ja vahvuuksien tunnistaminen, mikä toivotaan helpottavan tulevien ”linjaratkaisujen” tekemistä. Raportti on ilmeisesti laadittu palvelemaan erityisesti julkista päätöksentekoa. Sisällysluettelon perusteella kilpailukyyn katsotaan muodostuvan kymmenestä peruselementistä:

¹ Rouvinen (2001) sisältää katsauksen IMD:n ja WEF:n kilpailukykyindekseihin.

- koulutus,
- työmarkkinat,
- verotus,
- tiede- ja teknologiaympäristö,
- tieto- ja tietoliikenneteknologiaympäristö,
- infrastruktuuri,
- yrittäjyyden yleiset edellytykset,
- sosiaaliturva ja yhteiskunnallinen turvaverkko ja
- ympäristönsuojelu ja kestävä kehitys.

Nämä epäilemättä kattavat kansallisen kilpailukyymme keskeisimmät elementit. Lisäksi olisi voinut keskustella myös lainsäädännöstä ja oikeusjärjestelmästä; rikollisuudesta, harmaasta taloudesta ja korruptiosta; rahoitusympäristöstä; liikkeenjohdollisesta osaamisesta; sosiaalisesta koheesiosta ja tasa-arvoisuudesta; kansanluonteen ominaispiirteistä sekä maan avoimuudesta ja roolista ylikansallisessa päätöksenteossa. Epäsuorasti nämä näkökohdat ovat toki mukana jo nyt ja raportti on tällaisenaankin varsin laaja.

Kilpailukyymen käsite ei ole ongelmaton. Siihen liittyy ainakin sisällön ja näkökulman, hierarkiataason sekä aikaperspektiivin määrittely. Niinpä esim. VM:n raportissa arvioidaan yritysten toimintaympäristöä makrotasolla nykyhetkestä tulevaisuuteen. Vaikka en sinänsä kyseenalaista tätä valintaa, lienee syytä pohtia käsitteen ulottuvuuksia hieman tarkemmin.

Kansallisen kilpailukyymen sisältöön ja määrittelyyn liittyvät olennaisesti kansallisvaltion toiminnalle asetettavat tavoitteet. Perustavoitteena voitaneen pitää nykyisten ja tulevien kansalaisten hyvinvoinnin mahdollisimman korkeaa tasoa. Tämä puolestaan voi tarkoittaa esimerkiksi kansallisvarallisuuden ja kansantulon mahdollisimman korkeaa tasoa ja ripeää kasvua. Ainakin pohjoismaisesta näkökulmasta

pidettäneen olennaisena myös sitä, että tulot ja varallisuus ovat jakautuneet tasaisesti. Mikäli tulovirtojen ajallisesta vaihteluista aiheutuu hyvinvointitappioita, on myös kehityksen tasaisuudella arvonsa.

Yllä oleva kansallisvaltion perustavoitteista lähtevä kilpailukyymen määrittely edellyttää mahdollisimman korkeaa tasoa, siis jonkinlaista tehokkuutta, mutta ei välttämättä tiettyä suhteellista asemaa.² Sana kilpailu viittaa kuitenkin vertailuun. Koska maan onnistumisen astetta on vaikea mitata, eräs käytännöllinen ratkaisu on verrata menestystä suhteessa muihin maihin.

VM:n ja monien muiden käyttämä kansallisen kilpailukyymen määritelmät on tulkittavissa siten, että houkuttelevan yritystoimintaympäristön tarjoaminen on käytännössä paras työkalu haluttujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Päätöksentekijälle tämä on ehkä oiva ohje nuora, mutta ongelmaton se ei ole. Yritykset maksimoivat voittoa, mikä vallitsevilla tuotteilla ja tuotantomäärillä tarkoittaa kustannusten minimoimista. Tämä puolestaan tarkoittaa kaikkien tuotannontekijöiden, myös työn, mahdollisimman alhaista yksikköhintaa, mikä puolestaan on ristiriidassa kansalaisten hyvinvoinnin kanssa – ainakin, jos työtulot katsotaan pääasialliseksi toimeentulon lähteeksi.

Täydellisillä markkinoilla yrityksen kilpailukyky kulminoituu sen kykyyn tarjota kyseistä tuotetta tai palvelua vallitsevaan markkinahintaan. Täydelliset markkinat on abstraktio, joka ei esiinny käytännössä. Esimerkiksi eräät

² *Tehokkuus voi toki olla ristiriidassa varallisuus- ja tulonjakonäkökohtien sekä pienten ylijajan vaihteluiden kanssa. Mikäli näin on, ottaa määritelmä ainakin implisiittisesti kantaa näiden tavoitteiden painoihin lopullisessa tavoitefunktiossa.*

raaka-ainemarkkinat ovat kuitenkin suhteellisen lähellä tätä ”ihannetta”. Tällaisilla markkinoilla toimivien yhtä tuotetta tai palvelua tarjoavan yksitoimipaikkaisen yrityksen tapauksessa voidaan suhteellisen yksikäsitteisesti puhua kustannus- tai hintakilpailukyvästä. Käytännössä lähes kaikilla markkinoilla kilpailuun liittyy muitakin ulottuvuuksia. Yritykset käyttävät hyväkseen todellisia (esim. kestävyys) ja kuviteltuja (esim. imago) tuoteominaisuuksia kilpaillessaan ”haluttavuudesta” potentiaalisten asiakkaiden silmissä. Tämän reaalisen kilpailukyvyyn mittaaminen on jo huomattavasti vaikeampaa ja käsitteenä se on väistämättä moniulotteinen. Molemmat kilpailukyvyyn käsitteet monimutkaistuvat merkittävästi otettaessa huomioon, että yritykset ovat monitoimipaikkaisia ja toimivat useilla markkinoilla samanaikaisesti. Lisäksi ne eivät kilpaile ainoastaan vakiintuneilla markkinoilla, vaan myös kokonaan uusien markkinoiden luomisessa. Tässä tapauksessa voidaan puhua esimerkiksi innovatiivisesta kilpailukyvästä. Kolmesta vaihtoehdosta tämän mittaaminen lienee vaikeinta, mutta ei mahdotonta.

Yllä mainitut yritystason kilpailukyvyyn käsitteet ovat ainakin erikoistapauksissa määriteltävissä ja mitattavissa. Ne ovat periaatteessa aggregoitavissa mielivaltaisesti ylemmille hierarkiatasoille. Toimialatasolla nämä käsitteet toimivatkin suhteellisen hyvin.³ Kansallisvaltion tasolla ongelmaksi tulee viime vuosikymmeninä korostunut monikansallisten yritysten rooli ja yritysten mahdollisuus siirtää toimintaansa maasta toiseen. Lisäksi kilpailukyky määritetään yritysten jonkinlaisena summana – väistämättä lasketaan yhteen omenia ja appelsiineja sekä jätetään mahdollisesti muu yhteis-

kunta kokonaan huomiotta. Vaikka kilpailukyky tarkasteltaisiin vain kansallisella tasolla, yritys- ja toimialatasojen tarkasteluilla on silti keskeinen rooli, liittyväthän ne olennaisesti ”lajeihin”, joissa käytännössä kilpaillaan.

Yritystoiminnan suunnittelujänne vaihtelee seuraavasta vuosineljänneksestä joihinkin vuosikymmeneihin. Riskien sekä raha- ja pääomamarkkinoiden vaatimuksien vuoksi yrityssuunnittelun diskonttokorkeus on korkea. Juridisesti yritys voidaan ymmärtää toistaiseksi voimassa olevaksi sopimukseksi kyseisen liiketoiminnan harjoittamiseksi. Lähtökohtaisesti ajatellaan, että kansallisvaltio on olemassa ikuisesti. Periaatteessa ei ole mitään syytä, miksi nykyisten kansalaisten hyvinvointia pitäisi tukea tulevien sukupolvien kustannuksella. Kansallisvaltion diskonttokorkeus on siis yrityksiä alhaisempi ja suunnittelujänne pidempi.

Valitettavasti yllä oleva pohdinta ei loogisesti johda yhteen tyhjentävään ja sisäisesti ristiriidattomaan kilpailukyvyyn määritelmään. Kuten VM:nkin raportti osoittaa, kansallinen kilpailukyky koostuu useista pää- ja lukemattomista alakohdista. Mielestäni on kuitenkin selvää, että puhtaasti kansallinen ja/tai yritys-vetoinen määritelmä ei sovi ainakaan julkista päätöksentekoa tukeva analyysin pohjaksi. Sitran taannoisessa tutkimusprojektissa esitettiin seuraava määritelmä (*Pajarinen, Rouvinen, & Ylä-Anttila, 1998, s. 16*): Kilpailukykyinen kansantalous pystyy houkuttelemaan kansainvälisesti toimivien yritysten korkean jalostusarvojen toimintoja siten, että kaikki tuotannontekijät ovat täyskäytössä, ansaitsevat korkeita tuottoja ja maa on pitkällä tähtäimellä ulkoisessa tasapainossa. Tämäkin määritelmä on kovin staattinen: kansallisessa kilpailukyvyssä on kyse sekä yritysten toimintaympäristöstä että yritysten ja kansallisvaltion tavoitteiden

³ Ks. esim. Mankinen (2001) ja Rantala (1997).

välisestä ”maturiteettitransformaatiosta” ja tulevien toimintaedellytysten turvaamisesta.

VM:n raportti tukee Suomessa parhaillaan käytävää kilpailukykykeskustelua, mutta yksinään se ei aiheeseen liittyvää sosiaalista tilausta täytä. Nähdäkseni tämä edellyttäisi kaksivaiheista strategiaa: ensiksi pohdittaisiin perusteellisesti kilpailukyvyyn olemusta ja sen mittaamista, minkä perusteella käynnistettäisiin päätöksentekijöitä palveleva kilpailukykyseuranta, luonnollisesti jatkuvaa teoria- ja menetelmäkehitystä unohtamatta. Ensimmäisen vaiheen käsittelemämittelyssä olisi syytä kiinnittää huomiota analyysin varsinaisiin tavoitteisiin ja käsitteiden sisäiseen ristiriidattomuuteen. Vaikka tarkastelu tehtäisiin makrotasolla, on myös mikrotason tarkastelu tarpeen ainakin jossain laajuudessa, vaikuttaahan julkinen sektori monin tavoin ”lajinvalintaan”, ts. siihen, mille aloille rajojemme sisäpuolella harjoitettava liiketoiminta suuntautuu.⁴ Erot yksityisen ja julkisen sektorin suunnittelujänteissä ja diskonttokoroissa tuovat niinkään lisämausteensa kilpailukykytarkasteluun. Käytännössä analyysia laadittaessa on tiedostettava, mitkä tekijät ovat todellisuudessa pitkän tähtäimen talouskasvun takana ja miten näihin tekijöihin voidaan vaikuttaa. □

Kirjallisuus

- DG (1997). *A Structural Monitoring System for Denmark*. Copenhagen: The Danish Government, Ministry of Finance.
- EU (2001). European competitiveness report 2001. *Commission Staff Working Paper SEC (2001) 1705 – 29.10.2001*.

- Hernesniemi, H., Lammi, M., & Ylä-Anttila, P. (1995). *Kansallinen kilpailukyky ja teollinen tulevaisuus*. Helsinki: Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos (ETLA B 105) ja Suomen itsenäisyyden juhlarahasto (Sitra 145), kustantajana Taloustieto Oy.
- IMD (2001). *The Competitiveness Yearbook*. Lausanne, Switzerland: International Institute for Management Development.
- Mankinen, R. (2001). IT-ala pönkittää teollisuutemme kustannuskilpailukykyä. *Economic Trends*, 2001(5), 44–46.
- Pajarinen, M., Rouvinen, P. M., & Ylä-Anttila, P. (1998). *Small Country Strategies in Global Competition – Benchmarking the Finnish Case*. Helsinki, Finland: Taloustieto Oy in association with ETLA, The Research Institute of the Finnish Economy (ETLA B 144) and Sitra, The Finnish National Fund for Research and Development (Sitra 203).
- Rantala, O. (1997). *Talouden pitkän ajan kasvumahdollisuudet ja riskit*. Helsinki: Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos (ETLA B 131), kustantajana Taloustieto Oy.
- Rouvinen, P. (2001). Finland on Top of the Competitiveness Game? *The Finnish Economy and Society*, 2001(4), 53–60.
- UNDP (2001). *Human Development Report 2001 – Making New Technologies Work for Human Development*. New York, NY: Oxford University Press.
- UNICE (2001). *The reNEWed economy Business for a dynamic Europe. The UNICE Benchmarking Report 2001*. Brussels: Union of Industrial and Employer’s Confederations of Europe.
- WEF (2001). *The Global Competitiveness Report 2001–2002*. New York, NY: Oxford University Press (World Economic Forum).

⁴ Käytännön esimerkkinä mikrotason tarkastelun tärkeydestä on 1990-luvun alun klusteritutkimusten (Hernesniemi, Lammi, & Ylä-Anttila, 1995) saama suosio.